

DÜNYADA VƏ AZƏRBAYCANDA PEŞƏ TƏHSİLİ, ONUN SOSIAL-İQTİSADI İMKANLARI

Qadir Qafarov,

Azərbaycan Texniki Universitetinin baş müəllimi

e-mail: gafarov.gadir@aztu.edu.az

UOT: 37; 338

Xülasə. Dünya ölkələrinə nəzər yetirdikdə, peşə təhsilinə böyük diqqətin ayrıldığını və xüsusilə Almaniya, Avstriya və İsveçrədə keyfiyyətli təhsil və təlimin təqdim edildiyini görmək mümkündür. Peşə təhsili və təlimi “həm orta təhsil, həm də ali təhsil bazasında” təqdim olunur, lakin təhsil imkanını təmin edən təhsil müəssisələrinin başlıca məqsədində fərqlilik müşahidə olunur. Peşə təhsili universal mənada “məşğulluq üçün peşə ilə əlaqəli bacarıqları təmin edir”. Peşə təhsili rəqabətqabiliyyətli iqtisadiyyatın və inkişaf etmiş cəmiyyətin təşəkkül tapmasında böyük əhəmiyyətə malikdir.

Dünya miqyasında müəyyən ölkələrdəki peşə təhsili sistemi araşdırılmış və müasir dövrün tələblərindən biri kimi peşə təhsilinin inkişaf etdirilməli olduğu qənaətinə gəlinmişdir. Bu baxımdan, hazırlanan ixtisaslı işçilərə nəzəri məlumatların mənimsənilməsi ilə yanaşı, nəzəri və texniki məlumatların şərh edə bilməsi, onu inkişaf və fərdiləşdirərək tətbiqə çevirməsi və iş həyatı boyunca məhsuldar şəxslər olaraq işlərini davam etdirməsi üçün ölkə daxilində, müəssisələrdə istər təcrübə proqramlarında, istərsə də təhsilin sonunda məşğuliyyət imkanları çərçivəsində bu şəxslərə kömək göstərilməlidir.

Məqalədə peşə təhsili və təliminin istər dünya ölkələri, istərsə də Azərbaycan təhsil sistemində rolu və yeri müəyyən edilmişdir. Qeyd olunur ki, peşə təhsili və təlimi təkcə məşğulluq imkanlarının yaxşılaşdırılması deyil, eyni zamanda sosial-iqtisadi imkanlar baxımından da böyük vədlər verir.

Açar sözlər: peşə təhsili və təlimi, texniki-peşə təhsili, təhsil modeli, sosial-iqtisadi imkanlar, məşğulluq.

Key words: vocational education and training, technical vocational education, educational model, socio-economic opportunities, employment.

Ключевые слова: профессиональное образование и обучение, профессионально-техническое образование, образовательная модель, социально-экономические возможности, занятость.

Bazarların liberallaşması, qloballaşma və texnoloji dəyişikliklər gündən-günə daha rəqabətli iqtisadi mühit yaradaraq, əmək və əməyin təşkilinin mahiyyətinə əsaslı şəkildə təsir göstərmişdir. Qlobal iqtisadiyyatın köklü dəyişməsi hökumətləri və özəl sektorları öz inkişaf strategiyalarını təhlil etməyə və mövcud peşə təhsili

sistemini yenidən nəzərdən keçirtməyə vadar etmişdir. Ona görə də təəccüblü deyildir ki, ən mühüm dəyişikliklər, məhz təhsil sistemində, xüsusilə də texniki-peşə təhsilində olmuşdur. Dəyişikliyin mahiyyəti Azərbaycanda peşə təhsili sistemində əmək bazarının tələblərinə cavab verən kadr hazırlığını həyata keçirən mühitin qurulması, peşə standartlarının müasirləşdirilməsi

və müasir tələblərə cavab verən peşə təhsili sisteminin yaradılmasıdır.

Hazırda informasiya və kommunikasiya texnologiyaları sahəsində sürətli inkişaf nəticəsində sənayedə yüksək keyfiyyətlərə malik insan kapitalına olan ehtiyac yaranmışdır. Sənaye və xidmət sektorları ixtisaslı kadrlar olaraq təsvir edilən işçilərdən istehsal, informasiya və peşə bacarıqlarına paralel olaraq texnoloji inkişafın dinamikasının da yaxından müşahidə edilməsi tələb olunan meyarlar arasında ən vaciblərindəndir. Müxtəlif istiqamətlər üzrə əmək bazarında yaranmış ehtiyaclar da peşə təhsilinin vacibliyinin artmasına gətirib çıxartmışdır. Peşə təhsilinin əsas hədəflərindən biri sənayenin ehtiyacı olan ixtisaslı kadrların yetişdirilməsidir. Peşə təhsili fərdin bacarıqlarının inkişaf etdirilməsində, onun ixtisaslı işçi qüvvəsi vərdislərinin qazanılmasında böyük rol oynayır.

Dünya ölkələrinə nəzər yetirdikdə, peşə təhsilinə böyük diqqət ayrıldığını və xüsusilə Almaniya, Avstriya, İsveçrədə keyfiyyətli təhsil və təlimin təqdim edildiyini görmək mümkündür. Avropa Birliyinə daxil olan ölkələrin, xüsusilə Almaniyanın “ikili (dual) peşə təhsili modeli” (iş yüklü peşə təhsili və təlimi modeli) və bu modelin ölkədə peşə təhsili üzrə əldə etdiyi nailiyyətlər Hindistan, Çin və Rusiya kimi ölkələrin də diqqətini çəkmişdir.

Dünya miqyasında peşə təhsili və təlimində istər idarəetmə, istərsə də təhsil baxımından keyfiyyəti artırmaq, onu daha da cəlbedici formaya gətirmək və iş dünyasına töhfə vermək üçün illər keçdikcə yeni yanaşmalar və qaydalar tətbiq edilir. Bu reformların potensial nailiyyəti yüksək fikirlər yürütmək və siyasi baxışlar inkişaf etdirməklə məsul olanlar, idarəedici və menecerlərlə yanaşı, siyasəti tətbiqə çevirəcək şəxslərdən də asılıdır. Bu baxımdan, effektiv liderliyin peşə təhsilində olması ən vacib amillərdən biridir. Belə bir məqamda Aqarvalın bir fikrini qeyd etmək istərdik: *“Peşə və texniki-təhsil daha yaxşı məşğulluq imkanı üçün pasportdur”*.

Dünyada peşə təhsili həm orta təhsil, həm də ali təhsil bazasında təqdim olunur. Lakin təhsil imkanını təmin edən təhsil qurumlarının məqsədində fərqlilik müşahidə oluna bilər. Peşə təhsili və təlimi sistemi universal mənada “məşğulluq üçün peşə ilə əlaqəli bacarıqları təmin edir”. Peşə təhsili və təlimi rəqabətqabiliyyətli iqtisadiyyatın

və inkişaf etmiş cəmiyyətin təşəkkül tapmasında böyük əhəmiyyətə malikdir. Yerli və beynəlxalq qurumlar, ölkələrin iqtisadi inkişaf istiqamətlərini müəyyənləşdirən məsul şəxslər iqtisadiyyatın inkişafı və sosial bərabərliyin təmin edilməsinə nail olmaq üçün müasir peşə təhsili sisteminin bərqərar olmasına xüsusi önəm verir.

Sahələr üzrə tələb olunan ixtisaslı kadr tələbatını və iqtisadi inkişafı təmin etmək məqsədi ilə peşə təhsili və təlimi əhəmiyyətli bir vasitəyə çevrilmişdir. Peşə təhsili və təlimi daha çox orta məktəbdən sonrakı təhsil pilləsinə aid edilir.

Peşə təhsili müəssisələrində nəzəri biliklər əmək bazarındakı “tətbiq və təcrübə” ilə vəhdət təşkil edərək iş dünyasında, real həyatda təcrübəli işçilərin mövcudluğunu təmin etməklə yanaşı, gənc fərdlərin əmək bazarına keçməsinə də asanlaşdırmışdır. Qeyd olunan vəhdət bir növ ikili peşə təhsili modelini xatırladır. Praktikaya əsaslanan peşə təhsili və təlimi sistemi Avropa və digər ölkələrdəki dövlətlər üçün əhəmiyyətli bir modeldir.

Peşə təhsili və təlimi sistemləri, ümumiyyətlə həm ikili, həm də məktəbasaslı təhsili özündə cəmləşdirən “qarışıq sistemlər”dir. Bu model Almaniya hazırlanmışdır və bütün ölkədə tətbiq olunur. Hazırda Hindistan, Çin, Rusiya və Vyetnam bu təhsil modelini həyata keçirtmək üçün Almaniya dövləti ilə əlaqə yaradır. Almaniya, Avstriya və İsveçrə də keyfiyyətli peşə təhsili və təliminə malik ölkələrdəndir. Hər üç ölkə “yuxarı orta təhsil səviyyələrində genişmiqyaslı ikili şagirdlik təlimi ilə məşhurdur”.

“İkili şagirdlik təlimi” bu ölkələrin peşə təhsili sistemlərini Avropa ölkələrindən fərqləndirir. Bu sistem tədrisin məktəb, müəssisələr, dövlət, işəgötürənlər və biznes nümayəndələri ilə birləşdirilməsini təmin edir ki, bununla da ikili sistemdə praktikaəsaslı peşə təhsili akademik təhsildən daha vacib rol oynayır.

Texniki-peşə təhsilində modul sisteminə keçid və ixtisaslı işçi qüvvəsini təmin etmək üçün tətbiqə daha çox yer verilən təlim prosesinin təşkilinə diqqət yetirmək lazımdır. Təhsil sistemindəki dolayısı ilə maraqlı tərəflərin sistemlə inteqrasiyasını təmin etmək, iştirakçıların bilik və düşüncələrini bölüşmək, fikir mübadiləsi aparmaq, müəyyən ictimai sahələrdə xüsusi təhsil proqramları hazırlamaqla da peşə təhsilinin keyfiyyətini artırmaq mümkündür.

Tədris prosesinin dövrün tələblərinə uyğun qurulmaması ilə yaranan ləngimələr nəticəsində məzunlar inkişaf edən texnologiyanın zəruri etdiyi vasitələrin (aparat və proqram təminatı) və təchizatın elementlərinin effektiv və səmərəli formada istifadəsindən və iş etikasına ilə əlaqəli bacarıqların qazanılmasından məhrum olur. Peşə təhsili verən müəllimlərin də peşə təhsilində keyfiyyətin artırılmasında böyük rolu vardır. Müasir cəmiyyətdə onlar çox vacib bir mövqeyə malikdirlər: ***“Onlar sənayeləşmiş cəmiyyətlə təhsil sistemi arasında əlaqə yaradan təhsil fə-dailəridir”*** fikrini əsaslı formada demək olar.

Qeyd olunan problemlərin çıxış yolunu dünyada peşə təhsili modellərinin müqayisəli analizi ilə Azərbaycanda peşə təhsilinin keyfiyyəti problemini aradan qaldırmaq və əmək bazarının dəyişən tələb dinamikasına uyğunlaşdırmaq üçün yeni kompleks və vahid məqsədə xidmət edən modelin işlənilib hazırlanmasında görürük. Belə ki, digər ölkələrin modellərindən kəskin fərqlənən peşə təhsili modellərinin Azərbaycanda birbaşa tətbiqi düzgün deyildir. Mühit, səviyyə və digər vacib amillər nəzərə alınmadan tətbiq edilən modellərdən gözlənilən nəticələrin əldə olunması qeyri mümkündür. Əksinə, belə olan halda istər təhsilalan, istərsə də təhsilverənlər baxımından bir boşluq yaranır.

Qeyd etmək lazımdır ki, təbiətyönümlü fənlərin tədrisində və bu istiqamətdə fərqli yanaşması ilə seçilən Sinqapurun da özünəməxsus peşə təhsili modeli mövcuddur. Almaniya peşə təhsili modeli ideal bir model olaraq götürülsə də, zənnimizcə, bu model də Azərbaycanda peşə təhsili səviyyəsinin inkişaf etdirilməsində ideal bir vasitəyə çevrilə bilər. Sinqapurun təhsil və təlim sistemi iqtisadiyyat və elm sahələrində qazanılan uğurlarında mühüm rol oynamışdır. Sinqapur (və Koreya) iş mühitindəki işçilərin özünü inkişaf etdirilməsinə xüsusi diqqət yetirir. Bu mənada müəssisələrin işçi təliminə marağını artırmaq üçün təhsil vergi siyasətini tətbiq etmişdir.

Sinqapurun texniki-peşə təhsili sistemi bu gün ***“dünya standartlarına cavab verən model”*** sayılır. Sinqapur hökuməti 1964-cü ildə 4910 şagirdin təhsili aldığı ilkin peşə təhsil məktəbinin əsasını qoydu. Burada təhsilalanlar orta məktəblər üçün buraxılış imtahanlarından məqbul qiymətlər almayan şagirdlər idi. 1970-ci illərdə isə bir neçə beynəlxalq satış mərkəzləri və peşə təhsili müs-

sisləri fəaliyyətə başladı. İşsizlik problemini həll etmək, çoxmillətli şirkətləri cəlb etmək və güclü bir istehsal sektorunu inkişaf etdirmək məqsədi ilə hökumət üçün lazımi bacarıqların mövcudluğunu təmin etmək önəmli amil idi. Hökumət təhsili müxtəlif səviyyələrdə yüksəltmək üçün sisteməlik siyasət və tövsiyələrə əməl etdi. Məsələn, “məktəbdən çıxma problemi” və “akademik meyilli” olmayan şagirdlərin qarşılaşdığı çətinliklərin öhdəsindən gəlmək üçün “akademik qabiliyyəti daha az olan” şagirdlər peşə təhsili müəssisələrinə istiqamətləndirildi. Hökumət mü-təmadi olaraq müxtəlif islahatlar həyata keçirirdi. Bu islahatlardan ən önəmlisi isə 1993-cü ildə təhsil və təlimə daha çox subsidiya vermək üçün qəbz sistemində (voucher system) bənzər bir planın tətbiq olunması idi. Bu plana əsasən, Təhsil Nazirliyi 6 – 16 yaş arası hər bir uşağın adına açılmış EduSave hesabına müntəzəm olaraq müəyyən bir ödəmə həyata keçirirdi. Valideynlər övladlarının istədikləri əlavə təhsili təmin etmək üçün həmin qaynaqlardan istifadə etməyə başladılar.

Ölkədəki texniki və politexnik təhsil yalnız son məntəqə, yəni sənayeyə hazır çıxış ixtisası kimi deyil, eyni zamanda universitetə qəbul üçün kollec təhsilinə alternativ olaraq da görülür. Məsələn, bir çox tələbə və onların valideynləri politexnik məktəblərə qəbula üstünlük verirlər. Çünki burada kollecdəki akademik təhsil əvəzinə təcrübəyönümlü təhsili üstün tuturdular. Digərlərinin isə politexnik məktəblərini seçmə səbəbi, burada birbaşa məşğulluq imkanlarına gətirib çıxaran geniş proqram və kursların olmasıdır. Bu kurs və proqramlara – dizayn, interaktiv və rə-qəmsal media, biomedikal və həyati elmlərin, hotelçilik və turizm menecmenti kimi yeni sahələr də daxildir. Hökumət fərqli bilik və bacarıqların səviyyələrini özündə birləşdirdikləri üçün politexnik və universitetlər (ali təhsil) arasında müxtəlifliyi qoruyub saxlayırdı. Politexniki bilik və bacarıqların təmin olunmasında ən effektiv yol kimi işəgötürənlərin tələb və təklifləri, eyni zamanda hökumətə bildirdikləri rəylərdir. Politexnik yolla təhsil Sinqapurun sənayeləşməsində ***“onurğa sütunu”*** rolunu oynamışdır, deyə bilərik. Bu institutların ölkənin sosial-iqtisadi və texnoloji inkişafına dəstək olacaq texnoloqlar və orta səviyyəli mütəxəssislər yetişdirmək kimi əsas mis-siyası vardır. Məzunların məşğulluq nisbəti davamlı olaraq yüksəlmişdir. Texniki-peşə, təhsilinə

müraciət edənlərin göstəriciləri orta-ixtisas təhsilin nisbətən daha yüksəkdir.

Sinqapur təcrübəsi dünya səviyyəsində tanınan Texniki Təhsil İnstitutunun (Institute of Technical Education-İTE) hansı uğurlarla dünya səviyyəli peşə təhsili müəssisəsinə çevrildiyini göstərdi. 1965-ci ildə müstəqillik qazandıqdan etibarən peşə təhsili sistemi iqtisadi inkişafın müxtəlif mərhələlərinə cavab olaraq inkişaf etmişdir.

İqtisadiyyat yenidən qurularaq işçi qüvvəsi intensivliyindən kapital intensivliyinə, daha sonra bilik intensivliyinə keçdikdə, peşə təhsili sistemi işçi qüvvəsinin müvafiq bilik, bacarıq və dəyərlərə sahib olmasını təmin etdi. Təhsil və təlim sistemlərinə məktəbi bitirənlərin, sənayenin və cəmiyyətin ehtiyaclarına uyğun olaraq yenidən baxılıb, təkmilləşdirildi və yenidən quruldu. İTE tərəfindən yaradılan peşə təhsili müəssisələrinin dünya iqtisadiyyatındakı aktuallığı, keyfiyyəti və dəyərlərinə görə yerli və global səviyyədə geniş miqyasda tanındığını deyə bilərik.

Asiyada inkişaf etmiş ölkələrin əksəriyyətində, xüsusilə də Cənubi Asiya bölgəsində Əfqanıstan, Banqladeş, Hindistan və Pakistan kimi inkişaf etməkdə olan ölkələrdə peşə təhsili sistemi iqtisadi inkişafda böyük rol oynasa da, buradakı peşə təhsili sistemi lazımi səviyyəyə gəlib çatmamışdır. Qeyd olunan ölkələrdə hökumət tərəfindən bu sektorun inkişafına daimi kapital qoyuluşu mövcuddur. Buna baxmayaraq, əldə olunan nəticələr hələ də qənaətbəxş deyildir. Azərbaycanda peşə təhsili sistemində olduğu kimi, burada da **iki** əsas problem – **peşə təhsili müəssisələrinin keyfiyyəti, peşə təhsili müəssisələri ilə istehsal müəssisələri arasında əlaqənin zəifliyi** mövcuddur. Cənubi Asiya ölkələri ilə yanaşı, Azərbaycan da bura daxil olmaqla inkişaf etməkdə olan ölkələr peşə təhsili sisteminin inkişaf etdirilməsində və modelinin yenidən işlənilməsində Sinqapur kimi özünəməxsus peşə təhsili modeli olan qabaqcıl dünya təcrübələrindən faydalana bilər.

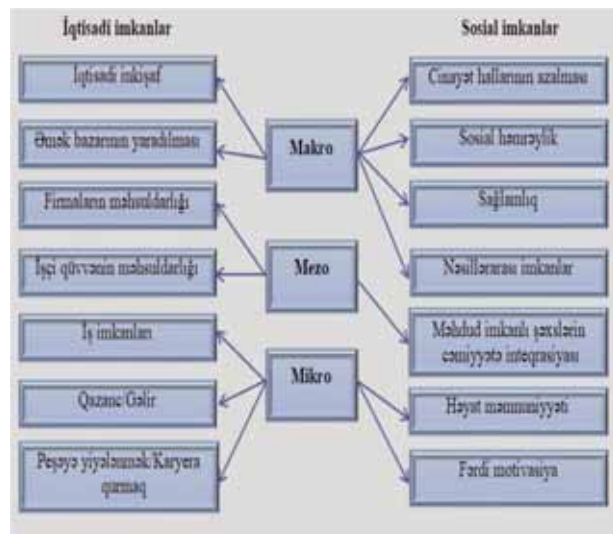
Tarix boyu insanlar təcrübələrindən və elmi əsasdan əldə etdikləri biliklərdən istifadə edərək yaşayış imkanlarını asanlaşdırmaq üçün faydalı alətlər və avadanlıqlar hazırlamışdılar. Primitiv formada texnologiya olaraq ifadə edilən və insanlar tərəfindən bilik əsasında istehsal edilən hər bir yenilik bəşəriyyət tarixində “Kənd Təsərrüfatı inqilabı” və “Sənaye inqilabı” kimi ictimai həyatın

axarına dərinlən təsir göstərən və dəyişikliyə səbəb olan inqilabların reallaşmasında ən əhəmiyyətli faktor olmuşdur. Texnoloji inkişaf səbəbi ilə sosial həyatda baş verən hər bir dəyişiklik həmin cəmiyyətin ümumilikdə, eləcə də fərdi inkişafına töhfə verən, işin məhsuldarlığını və gəlirlərini artıraraq sosial-iqtisadi həyatda iştirakını asanlaşdıran təhsil sistemlərinin mütəmadi olaraq müzakirə edilməsinə səbəb olmuşdur. Əslində, iqtisadi inkişaf üçün lazım olan işçi qüvvəsinin hazırlanma prosesinin təhsilə həvalə edilməsinin kökləri Sənaye inqilabına qədər gedib çıxmaqdadır. Lakin son dövrlərdə baş verən global miqyasda inkişaf və dəyişikliklərin təsiri ilə təhsilin demək olar ki, yeganə funksiyası kimi yeni iqtisadi sistem üçün lazım olan işçi qüvvəsi tələbatını ödəmək önəmli məsələlərdəndir. Bu çərçivədə, xüsusən orta təhsil səviyyəsində verilən texniki-peşə təhsili insanların əmək bazarına daxil olması üçün əsas bacarıq və keyfiyyətlərin təmin edilməsi, karyera inkişafının uğurla idarə edilməsi, ömürboyu davam edən bir perspektiv daxilində bacarıqların qazanılması və yenidən təhsil üçün əsas rol oynayır. Texniki-peşə təhsili bir tərəfdən ölkənin ehtiyac duyduğu ixtisaslı işçi qüvvəsi və məşğulluq səviyyəsinin yaxşılaşdırılması məsələsi olduğu qədər, digər tərəfdən təlim və tədris məsələsidir. Texniki-peşə təhsilinin bu iki aspekti, eyni zamanda bir ölkənin iqtisadi inkişafında sürətləndirici rol oynadığı üçün çox əhəmiyyətlidir. Bu səbəbdən də texniki-peşə təhsili keçmişdə olduğu kimi, hazırda da global miqyasda intensiv müzakirələrin aparıldığı sahələrdən biridir.

Texniki-peşə təhsilinə bütün ölkələr öz iqtisadi inkişaf hədəflərinə görə böyük əhəmiyyət verir. Akademik təhsil verilən ümumi liseylərə nisbətən texniki-peşə təhsili gözləntilərin və tənqidin daha sıx yönəldildiyi təhsil səviyyəsidir. Bunun ən əhəmiyyətli səbəbi isə texniki-peşə təhsilinin cəmiyyətin sosial-iqtisadi inkişafında, eyni zamanda fərdi bacarıqların inkişafında rolunun çoxşəxəli olmasıdır. Bu baxımdan, məsələyə yanaşdıqda texniki-peşə təhsilini təkcə fərdlərə peşə və texniki bacarıqların qazandırılmasına yönəldilmiş bir təhsil fəaliyyəti kimi deyil, eyni zamanda fərd, cəmiyyət və iqtisadi strukturu özündə birləşdirən daha geniş bir anlayış olaraq qəbul etmək olar.

Əlbəttə ki, ümumbəşəri səviyyədə sosial inkişafa maksimum fayda verən vahid peşə təhsili modeli mövcud deyildir. Bununla birlikdə hər bir

ölkə üçün peşə təhsili sisteminin cəmiyyətin həm iqtisadi, həm də sosial inkişafına təsirləri *mikro, mezo və makro səviyyələrdə* ortaya çıxır (*şəkil 1*).

Şəkil 1. Peşə təhsilinin iqtisadi-sosial imkanları

Hansı bir modelin tətbiq olunmasından asılı olmayaraq, peşə təhsili peşə əldə etmək və karyera qurmaq, gəlir və məşğulluq imkanları yaratmaq, iqtisadi motivasiya və həyat məmnunluğunu artırmaq baxımından sosial faydanı təmin edir. **Mezo** səviyyəsi regional və sektor baxımından işçilərinin və şirkətlərinin məhsuldarlığını artıraraq əlillər, sığınacaq axtaranlar, qadınlar və yoxsullar kimi əlverişsiz imkanlara sahib qrupların cəmiyyətə inteqrasiyasını uyğunlaşdırılmasını təmin edir. **Makro** səviyyəyə cəmiyyətin iqtisadi artımı və ehtiyac duyulan işçi qüvvəsinin təmin edilməsi kimi iqtisadi faydalar yaradılarkən cinayət nisbətlərinin azalması, sosial həmrəyliyin artırılması, sağlam həyatın təmin edilməsi və nəsillərarası problemlərin azaldılması baxımından bir çox sosial fayda daxildir. Nəticə etibarilə, texniki-peşə təhsili bir-biri ilə sıx əlaqəli və kompleks şəkildə idarə edilməlidir. Mikro səviyyə fərdi, təşkilati və sosial səviyyələrdə təsirlər yarada bilmə xüsusiyyətlərinə malikdir.

Nəticə. Dünyada insan resurslarının və sektorlar üzrə tələb və ehtiyaclarının fərqlənməsi səbəbi ilə texniki-peşə təhsilinin qurulması və tətbiqi ölkələrdən asılı olaraq dəyişir. Dünyadakı texniki-peşə təhsili sahəsindəki tətbiqlərə nəzər yetirdikdə, əsasən **üç** fərqli modelin ön plana çıxdığı müşahidə edilir. Bu modellər aşağıdakılardır:

– tamamilə məktəbdə fəaliyyət göstərən texniki-peşə təhsilinin həyata keçirildiyi **“Məktəb**

Mərkəzli Model”;

– tamamilə iş sahəsində, yəni müəssisədə texniki-peşə təhsilinin həyata keçirildiyi **“İş Mərkəzli Model”**;

– biznes-məktəb əməkdaşlığına söykənən texniki-peşə təhsili üçün ideal bir model olaraq adlandırılan **“İkili Sistem”**.

Bu müxtəlifliyin səbəbi ölkələrin təhsil sistemlərinin bir-birindən fərqli olması ilə yanaşı, iqtisadi və mədəni ehtiyaclarının da müxtəlifliyi. Başqa sözlə desək, hər bir ölkənin öz milli mədəniyyətindən qaynaqlanan unikal bir quruluşa malikdir. Ölkələr həm ümumi təhsil, həm də texniki-peşə təhsili kontekstində öz şərtlərinə uyğun bir sistem hazırlamağa çalışırlar. Ona görə də ölkələrin sosioloji, iqtisadi reallıqları və onların gələcəyə olan hədəfləri və baxışları peşə təhsilinin xarakterini formalaşdıran əsas amillər kimi ortaya çıxır.

Bir ölkənin peşə təhsili ilə bağlı əldə etdiyi müsbət nəticələr digər ölkələrdə meydana çıxmaya bilər, yəni eyni metodlardan istifadə olunsun belə, digər bir ölkədə oxşar nəticələrin meydana çıxmaması ilə nəticələnə bilər. Xüsusilə inkişaf etmiş ölkələrdə tətbiq olunan və yuxarıda qeyd etdiyimiz peşə təhsili modellərinin hər üçü fərqli ölçülərdə Azərbaycanda tətbiq olunmasına baxmayaraq, təəssüf ki, ölkəmizdə texniki-peşə təhsili və təliminin vəziyyəti yaxşı bir mənzərə təqdim etmir. Belə ki, ölkəmizdə tətbiqi formalı dərslərin fəaliyyətyönümlü və məqsədə xidmət edən formada aparılmadığını qeyd etmək lazımdır. Fərdlərin inkişaf edən texnologiyaya uyğunlaşması və sahəsinin ehtiyacı olan professional xüsusiyyətlərə sahib şəxslərin hazırlanması mexanizmində müəyyən mənada boşluqların olması Azərbaycanda peşə təhsili strategiyasının formalaşdırılmasında ləngimələr yaradır.

Peşə təhsili sahəsində daha çox diqqət yetirilməsi məqam işəgötürənlərlə (sahibkarlarla) peşə təhsili müəssisələri arasında münasibətlərin gücləndirilməsi, təhsil proqramlarının ömürboyu öyrənmə yanaşması nəzərə alınaraq tərtib olunmasıdır ki, bununla bu təhsil pilləsində məhsuldarlığın artırılmasına nail olmaq mümkündür.

ƏDƏBİYYAT

1. Qafarov Q.A. Peşə təhsilində təlim nəzəriyyələri və müasir yanaşmalar (elmi-metodiki vəsait). Bakı, 2021, səh. 117.

2. Əsgərov R.B., Qurbanov. M.R. İlk peşə-ixtisas təhsili: problemlər və perspektivlər. Bakı, "ŞAHİN-MB", 2016, 250 səh.

3. <https://edu.gov.az/az/page/418/7329>

4. Gafarov G., Atakishiyeva J., Yunusova Z. An Interactive Approach to the Teaching of Competency-Based Modules in Vocational Education. International Journal of Academic Pedagogical Research (IJAPR), ISSN: 2643-9123, vol. 5, Issue 9, September, 2021, pp. 63-67.

5. Gafarov G. The Current State Of Vocational Education In Azerbaijan: Identifying Problem. International Journal of Academic Pedagogical Research (IJAPR), ISSN: 2643-9123, vol.5, Issue 8, August, 2021, pp. 41-43.

G.Gafarov

Vocational education, its social-economic opportunities in the World and in Azerbaijan **Abstract**

When we look at the countries of the world, it is possible to see that vocational education is given great importance and quality education and training is given especially in Germany, Austria and Switzerland. Vocational education is given "on the basis of both secondary and higher education", but there is a difference in the main purpose of educational institutions that provide education opportunities. In a universal sense, vocational training provides career-related skills for employment. Vocational education is of great importance in the formation of a competitive economy and a developed society.

The vocational education system in certain countries of the world has been examined and it has been concluded that one of the requirements of modern times is the development of vocational education. Qualified staff trained on this subject should be able to interpret, develop and apply this theoretical and technical knowledge, as well as having a command of theoretical knowledge, and should continue to work as productive individuals throughout their careers.

The article identifies the role and place of vocational education and training in the education system of both the world and Azerbaijan. It is noted that not only vocational education and training promises great opportunities for impro-

ving employment opportunities, but also in terms of social and economic opportunities.

Г.Гафаров

Профессиональное образование в мире и в Азербайджане, его социально-экономические возможности

Аннотация

Если мы посмотрим на страны мира, то увидим, что профессиональному образованию уделяется большое внимание, предоставляется качественное образование и обучение, особенно в Германии, Австрии и Швейцарии. Профессиональное образование и обучение осуществляется «на базе как среднего, так и высшего образования», хотя существуют различия в основном назначении образовательных учреждений, предоставляющих образовательные возможности. Профессиональное образование в универсальном понимании «дает профессиональные навыки для трудоустройства». Профессиональное образование имеет большое значение в формировании конкурентоспособной экономики и развитого общества.

Система профессионального образования в некоторых странах изучена во всем мире и сделан вывод, что профессиональное образование должно развиваться как одно из требований современности. В связи с этим, помимо овладения теоретическими знаниями, подготовленные квалифицированные рабочие должны уметь интерпретировать эту теоретическую и техническую информацию, разрабатывать и применять ее индивидуально, а также продолжать свою деятельность в качестве продуктивных личностей на протяжении всей своей трудовой деятельности на предприятиях, стажировок и обучения. В конце концов, этим лицам следует оказывать помощь в рамках возможностей трудоустройства.

В статье определяется роль и место профессионального образования и обучения в системе образования как мира, так и Азербайджана. Отмечается, что профессиональное образование и обучение перспективны не только с точки зрения улучшения возможностей трудоустройства, но и с точки зрения социально-экономических возможностей.